

TRASTORN ESPECÍFIC DEL LLENGUATGE TEL / TDL

Orientacions per a docents

CICLE MITJÀ I SUPERIOR D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA

Asun Garrido - Montse Alonso

CREDA Jordi Perelló 2022

*Dedicat a tots els nostres
alumnes amb qui hem après a
no rendir-nos i a trobar
sempre un camí per
continuar avançant.*

*Un enorme agraïment a la
Lalí Bullich per la seva
generositat.*

*Un record especial per
a la Marga Segarra i
la M. Jesús Àvila, elles
saben per què.*

*Gràcies a la Neus Guílló pel
regal d'algunes imatges.*

*Gràcies a les companyes i companys
del CREDA que ens han facilitat
exemples per il·lustrar el contingut de
la guia.*

INDEX

Presentació

Introducció

Definició del TEL/TDL	7
Signes d'alerta	9
Dificultats associades al TEL	10
Llenguatge dels infants amb TEL 6/12 anys	11
Llenguatge dels joves amb TEL 12/16 anys	18
Repercussions del TEL	19
Repercussions del TEL en l'aprenentatge.....	20
Repercussions del TEL en el desenvolupament social	22
Repercussions del TEL en el desenvolupament personal.....	23
Orientacions	24
En general.....	25
En relació amb el llenguatge oral	27
En relació amb el llenguatge escrit	30
En relació amb l'avaluació.....	32
En relació amb l'autoestima i la relació social	33
I ells, què en diuen?	34
Per saber-ne més	37

PRESENTACIÓ

Benvolgut docent que treballes amb un alumne amb Trastorn Específic del Llenguatge, t'estàs preguntant si sabràs fer aflorar les seves ganes d'aprendre?, si seràs capaç d'oferir-li maneres d'estudiar que el facin avançar? Excel·lents preguntes. Sí que en sabràs i sí que en seràs capaç. Les orientacions que tens a les mans t'ajudaran a veure els topalls del teu alumne però també les seves potencialitats i la rellevància de la teva intervenció.

Potser et deus preguntar: un alumne amb una parla plena d'errades morfosintàctiques pot treballar bé la coherència narrativa i ser un bon creador d'històries? Doncs sí. Necessitarà algú que doni forma correcta a les seves produccions? Doncs també.

Una alumna que no és capaç de produir correctament paraules de més de dues síl·labes pot superar un examen de naturals on apareixen paraules com *metamorfosi*, *invertebrat*, *endoesquelet*...? Doncs sí. Requerirà suport visual de les paraules? Doncs és clar.

Una alumna que no flexiona bé els verbs omet partícules gramaticals i un llarg etcètera, és capaç de preguntar-te com sap el cor que ha de bombar més ràpid quan fas un esforç? Doncs sí. Hauràs hagut d'establir conversa amb ella perquè aparegui la pregunta? Doncs també.

Aquest material et serà de molta utilitat, no solament per entendre què li passa al teu alumne i quins són els seus problemes, sinó també per planificar els ajuts que faran créixer el seu desig d'aprendre i els seus coneixements i, també, per organitzar l'equip humà que li donarà suport: companys, família i equip docent.

Eulàlia Bullich i Catà de la Torra
Logopeda i exdirectora del CREDA Jordi Perelló

INTRODUCCIÓ

El llenguatge és l'eina que ens serveix, en primer lloc, per a comunicar-nos. Té diverses funcions, com ara regular la pròpia conducta i influir en la dels altres, obtenir i donar informació, expressar els sentiments... En segon lloc, és una de les eines que té l'ésser humà per representar el món. I, finalment, és una competència clau per a un bon desenvolupament cognitiu.

Les primeres paraules d'un infant són el resultat de nombrosos intercanvis comunicatius amb els pares i el seu entorn més proper. Gràcies a la **interacció** i a la **imitació**, l'infant anirà incorporant de manera natural sons, paraules i estructures lingüístiques, aprendrà per a què serveix el llenguatge i com el pot utilitzar adequadament per interaccionar amb els altres.

La majoria d'infants fan aquest procés d'aprenentatge de la llengua materna de manera natural; però hi ha un grup reduït que té serioses limitacions en aquest procés i necessitaran suport per poder avançar. Són infants amb un **Trastorn Específic del Llenguatge**. L'evolució dependrà de molts factors, com ara l'estimulació de l'entorn, la resposta educativa, el treball logopèdic i les capacitats compensatòries de l'alumne. Com més aviat posem en funcionament totes les eines que facilitin el desenvolupament del llenguatge millor serà la seva evolució.

Les dificultats per adquirir llenguatge en la infància s'han descrit des de fa dos segles (Gall, 1822). Des d'aleshores fins a l'actualitat ha anat rebent diverses nomenclatures a partir de les investigacions i de l'augment del coneixement del trastorn des de diversos àmbits (mèdic, psicològic, lingüístic i educatiu). A partir dels anys 80 el terme **Trastorn Específic del Llenguatge** ha estat el més emprat i consensuat tant en la investigació com en la clínica (Mendoza, 2017).

Actualment des de l'any 2017, a partir d'un consens entre experts en l'àmbit anglosaxó, s'ha acordat que la nomenclatura més adequada és **Trastorn del Desenvolupament del Llenguatge (TDL)**. Amb aquesta nova terminologia "es defineix com una dificultat funcional del llenguatge que crea un obstacle a llarg termini en la vida diària per comunicar-se o per aprendre" (Aguilar-Mediavilla, E, 2019).

Però en els països de parla hispana encara no s'ha arribat a un consens en aquesta terminologia; per tant, de moment, és vàlid tant **Trastorn Específic del Llenguatge (TEL)** com **Trastorn del Desenvolupament del Llenguatge (TDL)**. Per aquesta raó, la present guia es referirà al trastorn amb l'acrònim TEL.

Aquesta guia d'orientació educativa sobre el Trastorn Específic del Llenguatge (TEL), elaborada per logopedes del CREDA Jordi Perelló, neix de la necessitat de millorar la resposta educativa dels infants amb TEL.

És una guia pràctica que pretén oferir eines que puguin incorporar mestres, professors i professionals del món educatiu, en la seva tasca per facilitar l'evolució d'aquests alumnes. Alhora, creiem que pot ajudar a la detecció dels alumnes amb possibilitat de tenir un trastorn específic de llenguatge.

Partim del convenciment que la millor manera d'ajudar un alumne amb TEL dins l'entorn escolar és amb la implicació del professorat i que aquesta ajuda serà més eficaç si es disposa d'un bon coneixement del trastorn i de les estratègies necessàries per treballar-hi.

Els nens amb TEL, com tots els infants, són únics i singulars i caldrà una atenció diferent segons les seves particularitats. Aquests nens, però, tenen unes dificultats específiques en l'àrea del llenguatge i la comunicació, i requeriran una atenció i un tractament específic en aquest àmbit. Evolucionaran positivament amb **suport, temps i treball**.

Aquest document està dividit en tres parts:

- En primer lloc, s'exposa la definició del TEL i es descriuen les característiques lingüístiques dels infants que tenen aquest trastorn.
- En segon lloc, s'expliquen les repercussions d'aquest trastorn en els diferents àmbits de la vida del nen: social, personal i escolar.
- Finalment, s'inclouen unes orientacions que poden ajudar a millorar la resposta educativa.

Les mostres de llenguatge que apareixen en aquesta guia estan en català i castellà, tal com ho han expressat els nostres alumnes.

DEFINICIÓ DE TEL

El Trastorn Específic del Llenguatge (TEL / TDL) és un trastorn sever i persistent en l'adquisició i el desenvolupament de la llengua oral, que pot involucrar un o diversos components del llenguatge en diferent grau tant en l'expressió com la recepció i que afecta el desenvolupament social i escolar.

NO es pot explicar per:

- ⦿ Dèficit cognitiu, auditiu o neurològic.
- ⦿ Trastorns emocionals o psicopatològics.
- ⦿ Privació ambiental greu amb manca d'exposició al llenguatge.

Presenta les següents característiques:

És heterogeni

- ⦿ Hi ha una gran diversitat de casos que constitueixen el TEL, no hi ha un perfil únic i clar.
- ⦿ Afecta l'**expressió** i/o la **comprensió** del llenguatge.
- ⦿ Implica **tots, un o alguns** dels components del sistema lingüístic (fonològic, sintàctic, morfològic, semàntic i pragmàtic).
- ⦿ Pot presentar diferents graus de gravetat.

És permanent

- ⦿ Les dificultats **perduren** al llarg de la infància i l'adolescència i poden tenir **repercussions** importants en l'edat adulta.
- ⦿ Afecta el desenvolupament escolar i social.

És dinàmic

- ⦿ Evoluciona amb el temps i el tractament. Generalment és una evolució disharmònica perquè poden millorar uns components del llenguatge i, en canvi, d'altres poden ser molt resistents a la intervenció. Per exemple, les dificultats poden estar inicialment centrades en la parla i, més endavant, fer-se visibles en altres components del llenguatge que quedaven emmascarades per una parla poc intel·ligible (sintaxi, lèxic i semàntica...).

És invisible

- ⦿ No té una manifestació física evident.
- ⦿ Si no parla, no es nota.
- ⦿ Es pot confondre amb dificultats cognitives.

Prevalença

- ✦ Afecta un **7%** de la població. (Leonard 1998)
- ✦ Afecta més nens que nenes.

DEFINICIÓ DE TEL

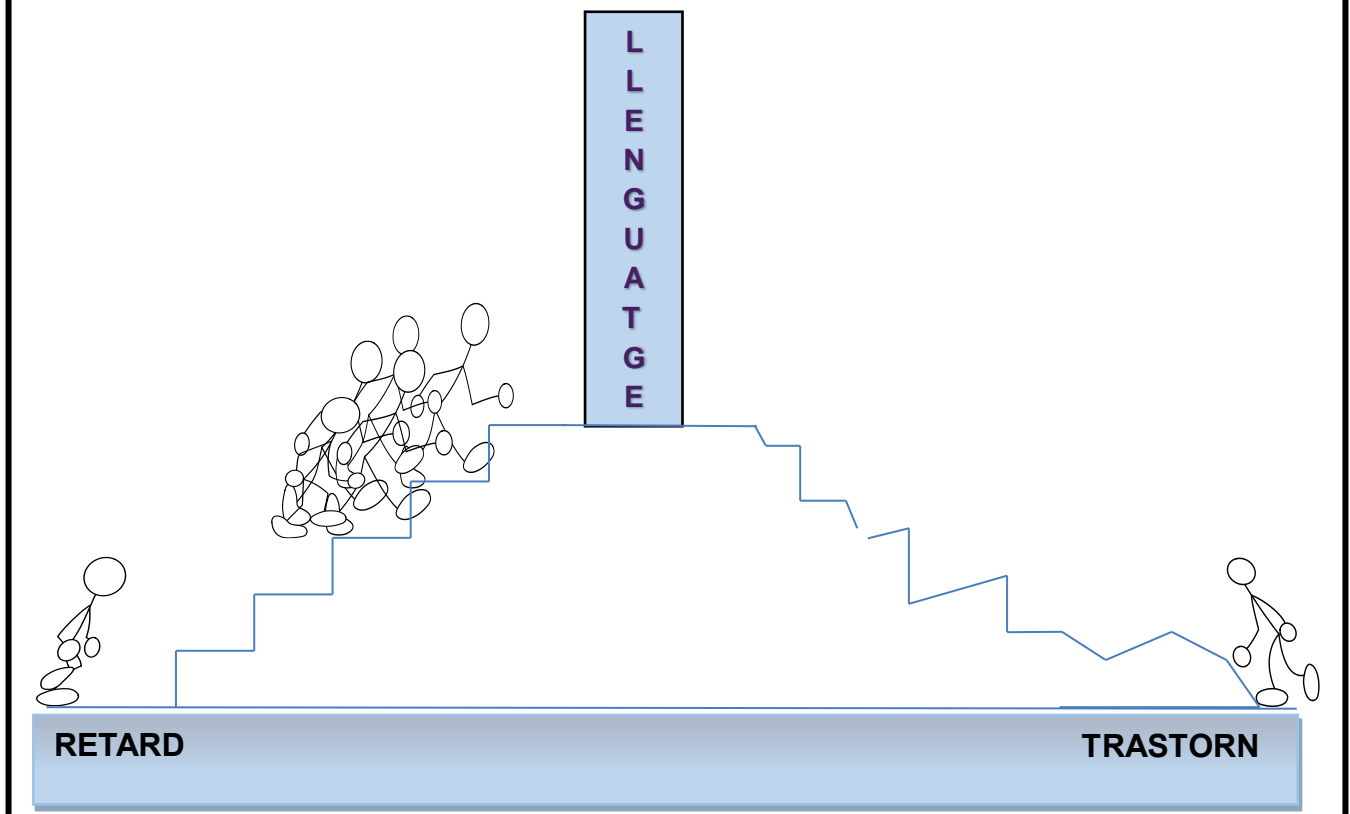

El TEL no és un retard del llenguatge:

- Els nens amb TEL comencen a parlar tard, igual que els nens amb retard del llenguatge, però en el TEL no és un problema d'immaduresa. Caldrà intervenció logopèdica.
- L'adquisició del llenguatge no segueix els patrons evolutius d'un infant amb desenvolupament típic, ni els d'un infant amb desenvolupament retardat.

Imatge cedida per Neus Guilló

ADQUISICIÓ DEL LLENGUATGE

Imatge cedida per Neus Guilló

SIGNES D'ALERTA

Malgrat que aquesta guia abraça els alumnes amb TEL des dels 8 als 16 anys, hem considerat que és important mantenir el següent quadre, en què s'enumeren algunes conductes lingüístiques que en la primera infància poden alertar de l'adquisició no típica del llenguatge. Segurament en la història dels alumnes amb TEL es mencionen alguns o molts d'aquests signes.

- Primeres paraules entre els 2 - 2,6 anys.
- Amb 3 anys no superen les 100 paraules.
- Progrés molt tardà en la flexió morfològica productiva.
- Amb 4 anys no produeix l'estructura SVO.
- Errors i omissions en les produccions de 3 nuclis (si n'hi ha).
- Produccions intel·ligibles, malgrat que poden ser incomprensibles per causes pragmàtiques o lingüístiques.
- Problemes de comprensió quan només es basa en elements lingüístics.
- Creixement lèxic molt lent, sobretot en paraules relacionals.
- Mínim progrés morfològic i sintàctic (errors i omissions).

Serra, 2002

Quan desconexem la causa de les dificultats lingüístiques és **IMPORTANT VALORAR**:

- **Audició.** És necessari fer una visita a l'otorrinolaringòleg per descartar que tingui deficiència auditiva severa o pregona.
- **Cognició.** Un dèficit cognitiu important podria ser la causa de les limitacions en el llenguatge.

DIFICULTATS ASSOCIADES AL TEL

Els nens amb TEL també presenten dificultats en altres aspectes que no són específicament lingüístics:

Ⓢ Memòria de treball

Tenen limitada la capacitat per processar, emmagatzemar i manipular la informació rebuda.

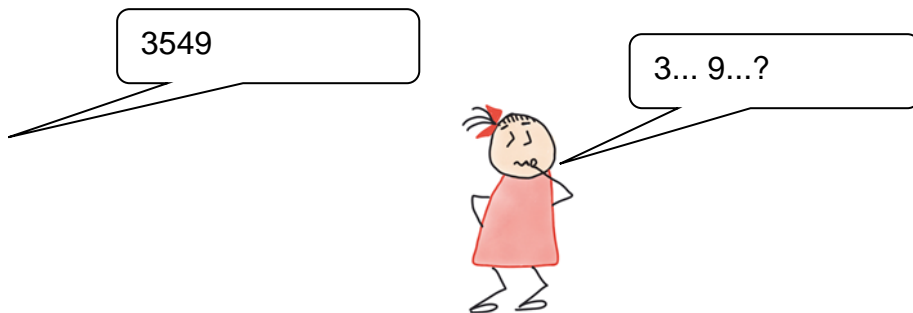
- Ⓢ La **memòria seqüencial auditiva** és lenta i inestable. Presenten dèficit en l'emmagatzematge fonològic que els dificulta guardar i recuperar seqüències de dígits, de paraules i de frases escoltades.

Memòria de treball

Sistema de memòria de curta durada capaç d'emmagatzemar i manipular la informació durant breus períodes de temps (Mendoza, 2001)

Memòria seqüencial auditiva

És la capacitat per guardar i recuperar la informació rebuda per mitjà de seqüències auditives.

Ⓢ Processament perceptiu auditiu

Mostren més dificultats que els seus iguals per diferenciar sons de curta durada o que es presenten en una seqüència molt ràpida amb intervals temporals curts entre els estímuls. Per tant, és lògic pensar que tenen problemes per percebre la parla atesa la gran velocitat amb què se succeeixen els sons en una conversa (**Mendoza, 2001**).

Ⓢ Alentiment dels temps de reacció

Presenten un temps de reacció més llarg que els seus companys sense problemes lingüístics. Aquest alentiment s'ha detectat en tasques d'evocació de paraules, en denominació de dibuixos i en tasques no lingüístiques com prémer un botó quan se'ls presenta un so (**Kail, 1994**).

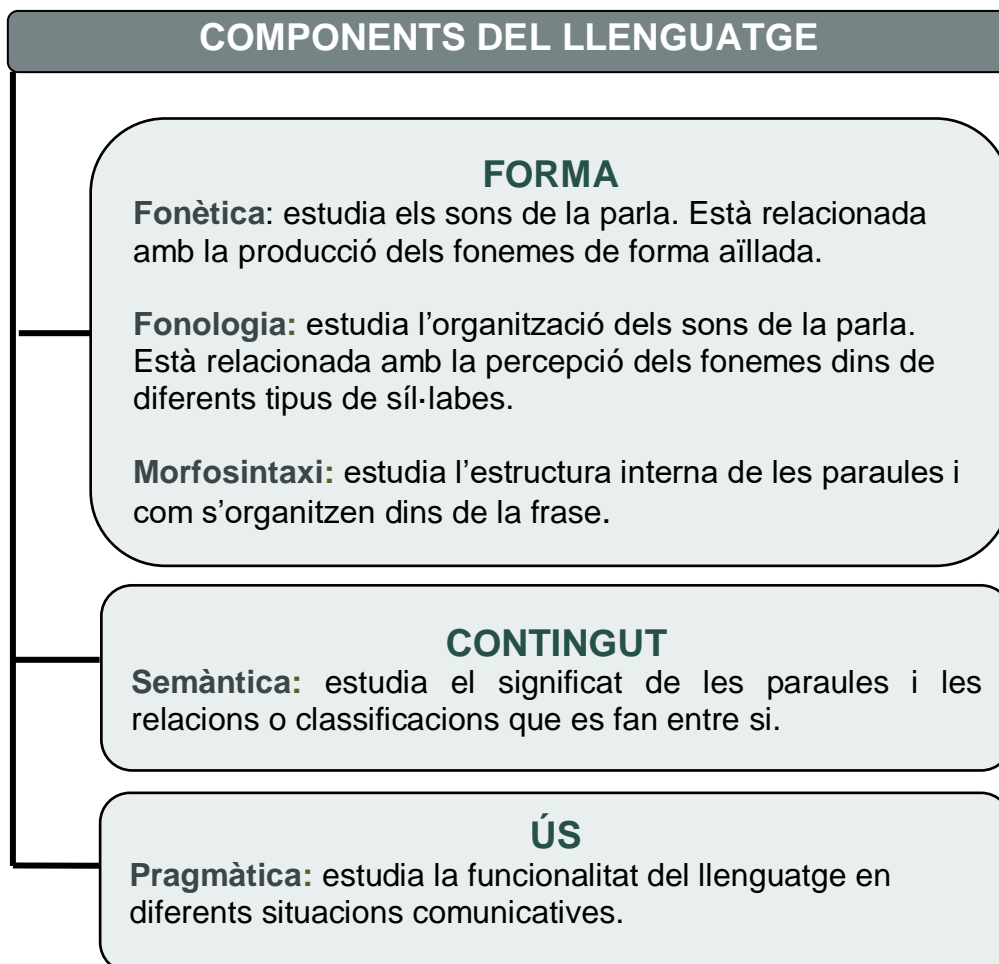
LLENGUATGE DELS INFANTS AMB TEL

A la **GUIA TEL d'Educació Infantil i Cicle Inicial d'Educació Primària** es descriu àmpliament que els infants amb TEL segueixen un desenvolupament del llenguatge diferent dels seus coetanis amb evolució típica.

Per tant, en la present guia detallarem el llenguatge que han anat desenvolupant els infants amb TEL / TDL quan arriben al Cicle Mitjà i fins a l'adolescència. Es comprovarà que, malgrat que hagin tingut suport logopèdic des de ben petits i hagin adquirit un llenguatge funcional, el trastorn continua present i afecta el desenvolupament del llenguatge.

Les dificultats lingüístiques que perduren se centren principalment en la **morfosintaxi** i la **semàntica**; tot i que també pot persistir una **fonologia** dèbil. A més, les limitacions lingüístiques repercuteixen en l'**ús** social del llenguatge. Cada infant amb TEL té afectat en major o menor grau un d'aquests components o tots.

RECORDEM: Bloom i Lahey (1978) descriuen el llenguatge com un codi que es construeix a través de les interaccions entre la **forma** (fonologia, fonètica, morfologia i sintaxi), el **contingut** (semàntica) i l'**ús** (pragmàtica).

LLENGUATGE DELS INFANTS AMB TEL

8 - 12 ANYS

Els infants amb TEL, en funció del grau de severitat del trastorn i del suport rebut, poden haver adquirit una parla més intel·ligible i un millor nivell lèxic i sintàctic que els permet una comunicació funcional en el seu entorn natural. Però no arriben a assolir el nivell lingüístic que l'entorn social i acadèmic exigeix.

En els següents quadres, s'expliquen les dificultats fonològiques, morfosintàctiques, semàntiques i pragmàtiques que **perduren** en el llenguatge dels alumnes amb TEL de 8 a 12 anys quan cursen els Cicles Mitjà i Superior d'Educació Primària.

Les dificultats que es detallen fan referència als tipus d'errors que presenten en el llenguatge oral **expressiu** i **comprensiu**.

FONOLOGIA

- Ⓜ En alguns casos, les dificultats de parla poden perdurar més enllà dels 8 anys. Són alumnes que presenten un greu trastorn en la programació fonològica. No poden recuperar i mantenir el **patró fonològic** de les paraules.

Ex:

- **[gareta]** x galeta
- **[valadoda]** x lavadora
- **[uerda]** x rueda

- Ⓜ En altres casos, la parla ja és molt intel·ligible, però encara poden fer errors en paraules llargues i amb estructures sil·làbiques complexes.

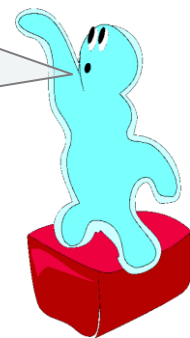
Ex:

- **[escurpir]** x crupir
- **[és increible]** x és increïble
- **[kampintoda]** x cantimplora

Alguns errors no són estables i provoquen que, sense ajut, no puguin dir correctament la paraula i quedin blocats en l'error:

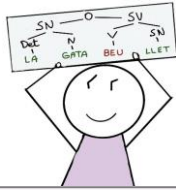
[tramaaliós, entramiadós, enrabiós] x entremaliat

[drap, brap, crab] x drac

LLENGUATGE DELS INFANTS AMB TEL

8 - 12 ANYS

MORFOSINTAXI

- Ⓜ Errades en les **concordances** de gènere i nombre.

Ex: - [Aquella cotxe és blava]
- [Ha perdut el bufanda i les pal per esquiar]
- [tinc 7 gats i 8 gos]

- Ⓜ Errades en les flexions verbals: de temps, de persona o del mode verbal.

Ex: - [cuando sale el sol podràs jugar en la cama saltando]
- [co veig arrels a un lloc i els arranco perquè volia veure els cucs] x quan veig arrels a un lloc, les arrenco perquè vull veure els cucs.
- [mi gos semblia dormint] x semblava que el meu gos dormia

- Ⓜ Alteració de l'ordre sintàctic de la frase.

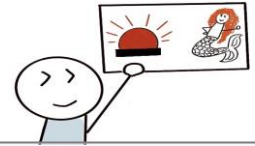
Ex: - [Hemos ido a una película a ver]
- [però un altre nova peli que aquí ratlles no tenia una zebra] x en una altra pel·lícula la zebra no tenia ratlles.

- Ⓜ Dificultat per adquirir la sintaxi complexa. Generalment usen la juxtaposició o la coordinació.

Ex: - [un dia un nen volia comprar una entrada, i la nena le da al comodador la entrada... y han entrao en el cine y ven fuego... y humo. Y el comodador le disen los niños que salgan a la salida emergencia.. Después vienen los bomberos a apagar el foc.]

En aquesta etapa, l'**agramaticalitat** és més freqüent en oracions complexes.

SEMÀNTICA

- Ⓢ Dificultat **d'accés** al lèxic. No tenen disponible la paraula en el moment en què la necessiten. En alguns casos l'arriben a recuperar després d'uns segons de pensar, però en d'altres cal ajudar iniciant la paraula.

Ex: - N:[**porque porque no està en la... de eso... de... del sitio que està la gallina...(3'')**] una...(2'') una... (3'')]
L: una ggg... grr... gra...
N: [**granja!**]

- Ⓢ També és freqüent la producció d'errors en l'**evocació** de paraules. Són errors que no poden controlar i que canvien per altres paraules que s'activen de manera automàtica. Aquests errors poden ser:

- *canviar la paraula per una altra del mateix camp semàntic.*

Ex: - [**piscina**] x llac / riu
- [**tren**] x carbó
- [**moble musical**] x instrument musical
- [**atracar**] x arrestar

- *canviar la paraula per una altra que té semblança fonològica.*

Ex: - [**cuando sea mayor no llevaré gafas porque llevaré plantillas de ojos**] x lentilles
- [**colchon**] x corcho

- *anomenar l'objecte per semblança perceptiva.*

Ex: - [**colmillos de piedras**] x les punxes del drac
- [**éste cuento se ha pagao**] x éste cuento se ha acabado
- [**gábia del tren**] x vagó del tren
- [**Hi ha una manguera i una boya**] x dutxa
- [**és una... teranyina?**] x estel

- *fer servir circumloquis o la definició.*

Ex. - [**se mueve cada vez**] x mosquit
- [**caja de los pájaros**] x jaula
- [**quan se tropella un avió de gent que té una motxilla... que se parece con un globo, però no, que és un salvavides però no, te lo dibuixo?**] x paracaigudes
- [**a un sitio de galletas de xocolata de los reyes magos que se dice U**] x fabrica LU on fan les galletes Principe de Beckelar
- [**látigo que hace calambres**] x cable

LLENGUATGE DELS INFANTS AMB TEL

8 - 12 ANYS

- *inventar paraules (neologismes)*

Ex: - **[robón]** x ladrón
- **[segañas]** x cejas (per semblança fonològica “pestanyes” i del mateix camp semàntic “cejas”)

- *fer servir díctics o paraules poc precises.*

Ex: - **[es una cosa que està encima de... esto y tiene una bolsa aquí... i gafa un palo... gafa un fil i la tira al agua]** x pescador

Ⓢ Ús inadequat o omissió de **paraules funció** com les preposicions, els articles, els pronoms i les conjuncions.

Ex: - **[corrent per... per a un poble]** x corrent cap a un poble
- **[el nen baixa amb la barana]** x el nen baixa per la barana
- **[volia banyar-se perquè estava freda l'aigua]** x volia banyar-se però l'aigua estava freda

Ⓢ Ús de verbs amb un significat molt general com fer, donar, tenir... (verbs lleugers)

Ex: - **[El tren va fer al tunel]** x va entrar al túnel

Ⓢ Tenen més dificultat per aprendre paraules noves. Sobretot quan han de posar en marxa la funció metalingüística del llenguatge.

Ex.: **Identificar verbs, substantius, adjectius...**

*En ocasions la paraula evocada ha passat per dos tipus d'**error lèxic**. En el següent exemple:*

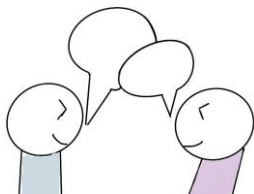
L: Com es diu la senyoreta nova?

A: Carabassa

La mestra nova de l'A. es diu Virgínia, però ell evoca carabassa. Què ha passat?

*En sentir la paraula Virgínia, no ha trobat diferència **fonològica** amb albergínia. Però quan ha volgut recuperar el nom de la mestra el primer que se li ha activat és el camp semàntic de les hortalisses i la primera hortalissa que li ha vingut ha estat carabassa.*

ÚS I COMUNICACIÓ

La interacció que els infants amb TEL fan amb els altres sovint es veu afectada per les seves dificultats en l'expressió i la comprensió oral. Generalment tenen intenció i iniciativa comunicativa, però sovint la comunicació és poc eficaç perquè "no usen apropiadament les **eines comunicatives** i fallen en els intercanvis comunicatius a causa de la falta de domini del lèxic i dels seus problemes en la morfosintaxi" (Leonard, 1998).

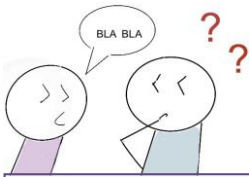
Les dificultats més freqüents que s'observen són:

- Ⓢ Poc domini en els torns: poden solapar-se al missatge de l'altre, poden respondre a una pregunta quan ja s'ha canviat el tema.
- Ⓢ Poden fer canvis de tema sense tenir en compte l'interlocutor.
- Ⓢ No adequen la quantitat d'informació per tal que sigui més precisa i menys ambigua.
 - Omissió d'informació necessària per a l'oient. Generalment en el discurs manca el referent i és difícil saber de què estan parlant.
 - Excés d'informació no rellevant. Poden centrar-se en informació que no és important pel tema de què es parla i perdre's en detalls secundaris.
- Ⓢ Tenen dificultat per planificar el missatge, que comporta reformulacions, autocorreccions, falsos inicis, pauses... en la seva producció.

Ex: M. (9 anys) explica un fet viscut: **[es como... a veces... primero... vienen hacemos música... I acabamos. Bailem un poco mucho i luego con mi hermana haciendo fotos]**
- Ⓢ Interpretació errònia del que es pregunta o s'explica.

Ex: **L: Quan arribes a casa sopes i a dormir?**
E: De vegades sopa, de vegades canelons, hamburguesa, no sempre sopa".
- Ⓢ Dificultat per entendre el sentit figurat del llenguatge. Sovint cal fer aclariments molt explícits per tal que puguin entendre metàfores, jocs de paraules, acudits...
- Ⓢ En alguns casos, llenguatge massa formal que amaga la dificultat per adequar-se al context.

Ex: J. M. (10 a.) definició de contrasenya: **[es como un seguro de vigilancia para que no tengan que estar observando las 24 horas hacen una contrasena que solo la saben los que trabajan en esa fábrica.]**

COMPRESIÓ VERBAL

Els nens amb TEL també mostren dificultats en la **comprensió verbal**. Aquesta dificultat està relacionada amb la limitació de processament del llenguatge (dèficit de la memòria de treball fonològica) i amb un dèficit en els mecanismes responsables de la construcció d'estructures gramaticals jeràrquiques (E. Mendoza, 2016).

- ☉ Tendeixen a **recordar menys informació** oral que els companys. Necessiten fer més esforç cognitiu i d'atenció.
- ☉ Dificultat per percebre els elements **àtons** de les frases (preposicions, pronoms...).

Ex: **Hi havia una fila de gent esperant per comprar entrades que començava en la taquilla i arribava fins a la farmàcia**

Ex: L: **Què són els esclaus?**

A: **Una eina**

- ☉ Dificultat per comprendre oracions passives, relatives i interrogatives. (Friedmann & Novogrodsky, 2011).
- ☉ No sempre poden accedir a tots els significats de les paraules **polisèmiques**. Poden saber que una paraula té més d'un significat, però quan l'han de deduir d'un context lingüístic només se'ls activa un significat.

Ex: Dibuixa la frase: El pi té quatre pinyes

- ☉ Fan poques **inferències**. No entenen les informacions que no són explícites en el discurs i poden fer comprensió literal (acudits, bromes, frases fetes, metàfores...).
- ☉ Dificultat per comprendre conceptes com els de:
 - inclusió / exclusió: (totes... menys una), (no té...),
 - espai (ubicació): (al principi de... entre...)
 - temps: (fins que, abans de..., al mateix temps... després de...)

LLENGUATGE DELS INFANTS AMB TEL

12-16 ANYS

Els infants amb TEL quan arriben a l'adolescència han aconseguit una notable millora en la competència lingüística, però continua sent insuficient per afrontar les noves exigències del context social i acadèmic. En aquesta etapa es fan servir estructures oracionals més complexes i diverses, el llenguatge escrit pren més rellevància per a l'aprenentatge i augmenta el vocabulari abstracte i formes lingüístiques més sofisticades com el sarcasme i l'ambigüitat. El llenguatge de l'adolescent amb TEL, com a eina de comunicació i d'aprenentatge, continua sent limitat per poder fer front a les noves exigències.

A continuació, es detallen les dificultats lingüístiques que perduren en els adolescents amb TEL.

FONOLOGIA

- Poden alterar l'ordre de fonemes o síl·labes d'algunes paraules, sobretot si són polisil·làbiques o amb síl·labes complexes.

Ex: [micotrodies] x mitocòndries

MORFOSINTAXI

- Han adquirit la frase simple correcta però amb **agramaticalitat** en les oracions subordinades. Els és difícil l'ús dels connectors i s'expressen amb oracions juxtaposades.

SEMÀNTICA

- Perdura la dificultat **d'accés al lèxic** i **d'evocació de paraules**. No sempre poden recuperar les paraules que ja saben.
- Dificultat per **aprendre vocabulari nou**, sobretot l'**abstracte** i **categorial**.

Ex: Sortida escolar que pretén: CONÈIXER LA VEGETACIÓ DE LA ZONA

L: què entens d'aquesta frase?

M. (13 anys): [No menjar carn] → VEGETARIÀ

ÚS I COMUNICACIÓ

- En general, perduren moltes de les dificultats descrites en l'apartat de 8-12 anys, tot i que es poden observar diferències individuals segons l'evolució de cada infant.

COMPRESIÓ VERBAL

- En general, perduren moltes de les dificultats descrites en l'apartat de 8-12 anys, tot i que es poden observar diferències individuals segons l'evolució de cada infant.

REPERCUSSIONS DEL TEL

Un exemple per entendre què implica tenir un TEL

S. és un nen de 10 anys amb TEL. La tutora comenta que ha deixat en blanc l'examen de Coneixement del Medi Natural. Acordem que en situació individual m'expliqui el tema oralment i enregistro la seva resposta.

(fragment de la gravació molt significatiu)

S.- Pues, la reproducció dels animals són... quan... per exemple... ovípars... són els que neixen de l'ou... i vivípars és quan neixen de la panxa de la mare. Com per exemple els lleons neixen de la panxa de la mare... els ocells dels ous iiiii... mm i les granotes com que són... **(3'' pensant)** són... **(2''**) com es diu? Pues que són... **(3''**) bueno que no són ni... **(2''**) Són... **(2''**) són... **(2''**) aa... **(2''**) Bueno, et dic com es fa una granota... ah no! Són AMFIBIS!, amfibis iii... i quan neixen són capgrossos i quan surten de l'aigua són granotes.

L.- I com es diu aquest procés?

S.- Mmm... indirecte. No, no...

L.- És el procés de la...

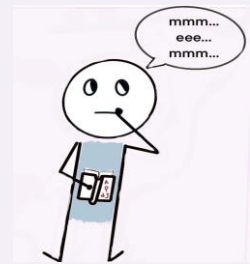
S.- Menstruació?...

L.- No. Com es diu quan un capgròs es transforma en granota?

S.- Men.. restru... restruació no... menstruació... mmm...

L.- Comença per ME... META...

S.- METAMORFOS!!

Si la mestra hagués tingut en compte només el control escrit, l'hauria suspès. Quan vam repassar conjuntament la gravació va entendre que:

- Demuestra que l'alumne havia estudiat el tema, però que l'esforç fet no es manifestava en l'examen.
- Pot aprendre i va entenent com s'organitza el món. Ho podria explicar amb dibuixos o imatges, però no amb llenguatge oral o escrit perquè:
 - No pot planificar una explicació complexa: organitzar els elements de la frase amb una concordança correcta i amb coherència en el discurs. [...la reproducció dels animals són...]
 - Mostra dificultats per retenir el vocabulari nou, sobretot si és abstracte i d'ús poc freqüent. Fa 6 intents per produir la paraula AMFIBI. El fenomen de tenir la paraula "a la punta de la llengua" en els nens amb TEL és excessivament freqüent.
 - En l'evocació de paraules, la memòria fonològica té un paper important a l'hora de recordar la sèrie fonètica de les paraules; per això el S. no ha pogut evocar la paraula METAMORFOSI fins que no se li ha donat una pista fonològica. [me... meta...]

És molt important conèixer aquestes dificultats per poder fer adaptacions tant en les activitats d'aprenentatge com d'avaluació.

REPERCUSSIONS DEL TEL

EN ELS APRENTATGES

A l'escola el llenguatge oral i escrit és la principal eina de treball en la construcció de coneixement i comunicació. Això posa els infants amb TEL en clar desavantatge respecte dels seus iguals per les limitacions anteriorment descrites.

Donada la gran diversitat de manifestacions del trastorn, podem observar alguna o moltes de les següents dificultats, en cada cas concret:

En relació amb la **comunicació oral** presenten dificultat per:

- Ⓢ Processar i retenir gran volum d'informació. Això pot repercutir:
 - Seguir instruccions verbals com les regles d'un joc, les informacions de funcionament de l'aula, les informacions sobre canvis imprevists...
 - Recordar i entendre explicacions orals sense suport visual.
- Ⓢ Aprendre vocabulari acadèmic nou. El lèxic tècnic, abstracte o categorial no els queda ben associat als conceptes.

Ex: saber diferenciar entre les característiques d'un òrgan i les seves funcions.
- Ⓢ Entendre el significat de paraules no freqüents, la qual cosa comportaria una nul·la o mala comprensió d'explicacions.

Ex: El **procés** digestiu consisteix en la **transformació** dels aliments a fi d'aconseguir els **nutrients** que **contenen**.
- Ⓢ Fer exposicions orals de manera ordenada i comprensible. El poc domini del lèxic i d'estructures morfosintàctiques limitarà la seva capacitat per:
 - Expressar verbalment fets complexos com ara explicar esdeveniments o fets viscuts amb l'ordre temporal correcte.
 - Explicar fenòmens observats o els experiments executats.
 - Fer exposicions de temes, projectes, treballs...
- Ⓢ Adequar el seu llenguatge a les diferents situacions comunicatives.
 - Participar en els diàlegs i debats del grup. Els és difícil seguir una conversa col·lectiva pel seu desavantatge en la velocitat de presa de torns, per la dificultat de donar forma morfosintàctica a les idees i per la dificultat per evocar paraules.
 - Tenir converses amb els companys i amics: entendre dobles sentits, bromes, regles de jocs, explicar pel·lícules, esdeveniments...

REPERCUSSIONS DEL TEL

EN ELS APRENTATGES

“És probable que els nens amb TEL, que acostumen a presentar problemes de comprensió literal i d'inferència de narratives orals, manifestin fins i tot més problemes quan han d'aplicar les seves destreses de descodificació per interpretar textos complexos” (Bishop i Snowling, 2004).

En relació amb la **comprensió lectora** poden presentar **dificultat per**:

- Ⓢ Adquirir el llenguatge escrit. Generalment necessiten la combinació de mètodes sintètics i analítics.
- Ⓢ Llegir amb la fluïdesa i precisió necessàries per comprendre els textos. És freqüent que en la lectura facin omissió de paraules funció (article, preposició...) o interpretin paraules erròniament.
Ex: confondre caçant per cansats, o benzina per [vesina] (vecina)
- Ⓢ Comprendre textos escrits:
 - Entendre l'enunciat dels problemes i, per tant, no poder donar i comprovar la solució d'un problema d'acord amb les preguntes plantejades.
 - Entendre les preguntes de les activitats d'avaluació i relacionar-les amb el que han estudiat.
 - Deducir el significat de les paraules a partir del context o per derivació. Sobretot, dificultat per accedir a tots els significats de les paraules polisèmiques.
 - Inferir informació i, per tant, poca comprensió dels dobles sentits, acudits, metàfores...
- Ⓢ Cercar, seleccionar i gestionar la informació rellevant per adquirir coneixement propi.

En relació amb l'**expressió escrita** poden presentar dificultat per:

- Ⓢ Aprendre l'ortografia arbitrària. Poden reproduir per escrit els errors que fan oralment i, en alguns casos, persisteix l'ortografia natural fins a les etapes superiors.
- Ⓢ Escriure al dictat, prendre apunts...
- Ⓢ Fer una narració escrita amb coherència i cohesió. Les dificultats morfosintàctiques, semàntiques i pragmàtiques també es reproduïen en el llenguatge escrit.
- Ⓢ Revisar la seva producció escrita per millorar-la perquè sovint no són conscients de l'error.

Tenen especial dificultat amb la comprensió de conceptes de **temps** i d'**espai**:

- Aprendre sèries numèriques o automàtiques (dies de la setmana, mesos, taules de multiplicar...).
- Dominar el calendari. Molta dificultat per fer càlculs de temps.
- Ordenar seqüències: abans/després.
- Entendre conceptes lingüístics espacials com: entre, a sota /a sobre...

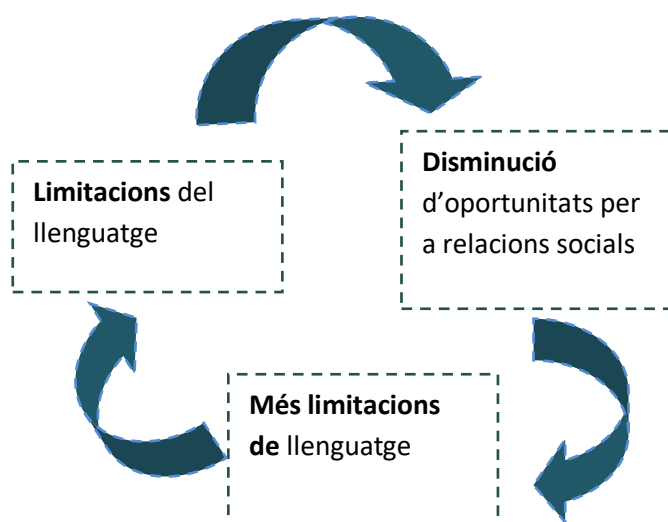
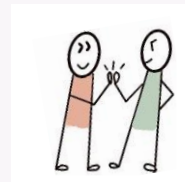

REPERCUSSIONS DEL TEL

EN EL DESENVOLUPAMENT SOCIAL

Segons diversos estudis, els infants amb TEL experimenten una sèrie de limitacions en les interaccions socials a l'escola. (Aguado, *Jornades Avatel*, 2004):

- Ⓢ En general els seus interessos són més infantils que els dels coetanis.
- Ⓢ Inicien menys interaccions i produeixen menys respostes lingüístiques i més respostes no verbals.
- Ⓢ Les seves iniciatives comunicatives són més ignorades pels companys i reben menys demandes dels altres.
- Ⓢ Tenen més dificultats socials quan el llenguatge és el mediador per:
 - negociar i reparar malentesos
 - compartir estats mentals: intencions, emocions...
 - expressar sentiments
 - regular la conducta dels altres
- Ⓢ Tendeixen a participar menys en les activitats socials i a tenir menys amics. Tenen més risc de trobar-se aïllats, sobretot en el Cicle Superior i en l'ESO. En general, tenen poques habilitats socials.

Les dificultats en les interaccions s'expliquen segons **Bishop (1997)** per:

- **Limitació del processament de la informació:** les dificultats per construir representacions del significat afectarien algunes formes d'interacció social.

- **Poques o inadequades oportunitats per a l'aprenentatge social:** les limitacions de llenguatge derivarien en una disminució d'oportunitats per a unes relacions socials gratificants que, a la vegada, originen més limitacions del llenguatge.

- **Limitació d'habilitats mentalistes (cognició social):** és la capacitat de suposar i actuar en funció de les interaccions i emocions dels interlocutors.

REPERCUSSIONS DEL TEL

EN EL DESENVOLUPAMENT PERSONAL

Una de les funcions més importants del llenguatge és la pròpia regulació de l'emoció i de la conducta. Les habilitats de llenguatge expressiu i comprensiu són crítiques per tal que els infants puguin comprendre, codificar, organitzar i recuperar les regles que els permetin assolir nivells apropiats d'autocontrol i de regulació emocional.

(Mendoza, E, 2017)

Els infants i joves amb TEL:

- ☉ Acostumen a tenir **poca confiança** en les pròpies possibilitats, generalment responen amb “no sé”, contesten amb entonació interrogativa o, simplement, no responen. Es mostren **insegurs**.
- ☉ Generalment són **conscients** de la dificultat que tenen per comunicar-se; sovint ho manifesten amb expressions com: [no me sale de la boca] o [esta dentro mi cabeza].
- ☉ Poden mostrar **fragilitat emocional** per les dificultats de comunicació que es manifesta en conductes d'irritació, inquietud, ansietat, passivitat, tristesa...
- ☉ Poden ser **influenciables**.
- ☉ És fàcil **culpar-los** d'un conflicte amb els companys perquè no sempre saben com rebatre-ho.
- ☉ Es **fatiguen** més ràpidament perquè la velocitat de la parla no els permet processar tota la informació i baixa l'atenció sostinguda. Es pot confondre amb desinterès o dèficit d'atenció.
- ☉ Poden sentir **frustració** perquè han de fer més esforç que els companys per aconseguir el mateix.
- ☉ Poden presentar també altres trastorns del neurodesenvolupament com TDAH, dislèxia, problemes de conducta o de relació social... (Aguilar-Mediavilla, E, 2019). Són factors que agreugen les dificultats de llenguatge i repercuteixen també de manera negativa en la formació d'un bon autoconcepte.

ORIENTACIONS

"Hem de tenir la possibilitat de canviar, no les capacitats del nen, no l'idioma, no els mecanismes d'adquisició, sinó les contingències que requereix aquesta adquisició."

(Marc Montfort, Jornades Internacionals sobre el TEL. Madrid 2015)

És important tenir present que els infants amb TEL no han pogut **adquirir** el llenguatge de manera natural, sinó que l'han hagut **d'aprendre** mitjançant diversos suports específics dissenyats a tal efecte, ja sigui amb actuacions en l'entorn natural o en la programació d'activitats formals. La seva dificultat per adquirir llenguatge no la podem canviar, però sí que podem adaptar l'entorn escolar per afavorir aquesta adquisició.

"Els suports han de ser per adaptar l'escola a l'alumne i no l'alumne al sistema". (Muntaner (2000) . Extret del document: de l'escola inclusiva al sistema inclusiu

Algunes consideracions:

- ☉ L'alumnat amb TEL és alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu dins del grup de Trastorns de l'aprenentatge i la comunicació.

"Els trastorns de l'aprenentatge i la comunicació són aquells que afecten l'adquisició i l'ús funcional del llenguatge, la lectura, l'escriptura i les habilitats matemàtiques i aquells que afecten el desenvolupament de l'autoregulació emocional i del comportament, tots ells iniciats en la infància i amb implicacions significatives per a l'aprenentatge escolar."

(DE L'ESCOLA INCLUSIVA AL SISTEMA INCLUSIU)

- ☉ L'alumnat amb TEL requerirà, a més de les mesures i suports universals i addicionals, mesures intenses per poder ajustar millor la resposta educativa.
- ☉ Dintre de les mesures i suports intenses, l'alumnat amb TEL pot requerir la col·laboració o l'atenció logopèdica individualitzada del Centre de Recursos per a Deficients Auditius (CREDA) com a mesura intensiva complementària a les mesures universals i addicionals del centre.
- ☉ Les mesures i suports intenses comporten l'elaboració d'un Pla Individualitzat (PI). Aquest partirà de l'informe de reconeixement de necessitats educatives especials elaborat per l'equip d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP).

ORIENTACIONS

Tot el professorat dissenya entorns d'aprenentatge pensant en la variabilitat del grup classe, per tal que cada alumne pugui accedir als aprenentatges a partir de les seves competències i tenint en compte les seves limitacions. La majoria dels suports universals i addicionals que apliquen en les seves programacions seran molt útils per a l'alumnat amb TEL. Però, per les característiques d'aquests alumnes, caldrà preveure altres mesures i suports més específics que els ajudin a accedir al currículum. Segons el decret 150/2017 aquest alumnat té necessitats específiques de suport educatiu (NESE).

<http://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/diversitat-i-inclusio/atencio-educativa-als-alumnes/nese/>

Les dificultats de llenguatge dels alumnes amb TEL, tal com s'ha descrit anteriorment, poden variar d'un alumne a un altre, tant pel grau de severitat com pel component del llenguatge afectat. Per tant, és difícil donar unes pautes úniques que tinguin validesa per a tot l'alumnat amb TEL. Li correspondrà a l'equip docent en col·laboració amb altres serveis educatius (CREDA i EAP) seleccionar les que siguin més útils per fer més accessible el currículum a aquest alumnat.

En general:

- 🕒 **Crear un entorn acollidor i d'afectivitat.** L'alumne ha de percebre que se l'escolta i que interessa allò que diu, malgrat les dificultats per expressar-se. Cal crear un clima de confiança i de respecte que li doni seguretat:
 - Reforçant positivament les seves intervencions.
 - Afavorint situacions comunicatives d'èxit.
 - Posant-se a l'alçada del seus ulls i amb proximitat física durant la conversa.
 - Donant-li temps i no avançant-se a la seva resposta.
- 🕒 **Conèixer l'alumne.** És freqüent que l'alumne amb TEL passi "desapercebut" en el grup perquè acostuma a parlar poc i ha pogut desenvolupar conductes imitatives que l'ajuden en el dia a dia. Per això és molt important que el docent tingui un coneixement més profund sobre les seves dificultats lingüístiques i com aquestes afecten tant els aprenentatges com les relacions socials. Pot anar bé:
 - Mantenir converses individuals.
 - Identificar la seva competència lingüística: on se centren les dificultats i com de greus són i quins aspectes del llenguatge han evolucionat més bé.
 - Fer saber a l'alumne els suports i estratègies que es faran servir per compensar les dificultats.
- 🕒 **Ubicació a l'aula.** En les explicacions generals al grup-classe, l'alumne amb TEL s'hauria de situar en un lloc on pugui mantenir contacte visual amb el professor i evitar elements distractors.

ORIENTACIONS

- ④ **Demanar col·laboració als companys.** Pot ser un bon recurs la figura d'un company competent en l'activitat proposada. Sovint entre companys es fa servir un llenguatge més planer i li pot servir de model. A més, és una altra manera de viure la diversitat del grup.
- ④ **Acompanyament en la recerca d'informació.** Caldrà una ajuda específica per entrenar procediments per saber com cercar, seleccionar i processar la informació que se'ls demani en algunes tasques.
- ④ **Supervisar l'agenda.** Generalment l'alumne amb TEL té dificultat per situar-se en el temps cronològic i necessita més entrenament per controlar la seva agenda. Aquesta tasca requereix la implicació de tot l'equip docent.
- ④ **Col·laborar amb la família.** Hi ha moltes activitats en les quals l'entorn familiar pot col·laborar per facilitar l'aprenentatge. És necessari, però, establir un canal de comunicació en què es pugui explicar què s'espera d'aquesta col·laboració, ja que els infants amb TEL no sempre poden transmetre quines tasques ha encomanat l'escola per a casa.
- ④ **Seleccionar els deures.** Les tasques de fora de l'escola haurien de ser per consolidar el que s'ha treballat a l'aula i no d'ampliació.
- ④ **Recordatoris visuals.** Regles ortogràfiques, calendari d'esdeveniments, anotació de deures o exàmens...
- ④ **Anticipar i reforçar.** Són dues estratègies que afavoreixen l'adquisició d'aprenentatges. L'anticipació de coneixement permet a l'infant amb TEL situar-se millor quan es presenta informació nova a l'aula, així mateix la repetició de conceptes i procediments també l'ajuden a retenir millor aquesta informació.
- ④ **Recursos digitals.** L'ús de tauletes i ordinadors facilita la presentació de la informació de manera més visual.
- ④ Fer servir el **Disseny Universal per a l'Aprenentatge.** És un model que facilita la personalització d'entorns i la planificació d'activitats per organitzar les mesures i suports més adients.
<http://xtec.gencat.cat/ca/recursos/dnee/dua/>

La **coordinació** entre l'equip docent, l'EAP, el CREDA i la família és imprescindible per poder organitzar la millor resposta educativa per a l'alumnat amb TEL.

En relació amb el llenguatge oral

Comprensió oral:

- 📍 Assegurar l'**atenció** de l'alumne durant les explicacions. L'esforç per entendre i retenir diverses instruccions complexes causa fatiga mental i, per tant, pot decaure l'atenció.
- 📍 **Reduir la velocitat de l'emissió oral** ajudarà l'alumne a processar la informació que li arriba. Cal tenir present que la lentitud en el processament i la baixa memòria auditiva interfereixen negativament en la comprensió.
- 📍 Revisar i graduar la **quantitat** d'informació verbal en les explicacions. Potser caldrà fer una explicació individual del que s'ha exposat davant del grup adaptada a la seva competència lingüística. Va bé:
 - Fer servir frases simples.
 - Fragmentar l'explicació en passos molt clars i ordenats.
 - No donar massa instruccions seguides.

- 📍 Fer servir **reforçament prosòdic i gestual**, posant més èmfasi en les paraules clau del missatge.

Ex: solen tenir dificultat per entendre les paraules per expressar conceptes d'espai. Es pot fer servir un gest com el del dibuix.

A sota

- 📍 Assegurar la **comprensió** evitant les preguntes tancades. No preguntar "Ho has entès?". Segurament hi haurà una resposta afirmativa perquè sovint els és difícil saber què és el que no entenen. Millor preguntar:

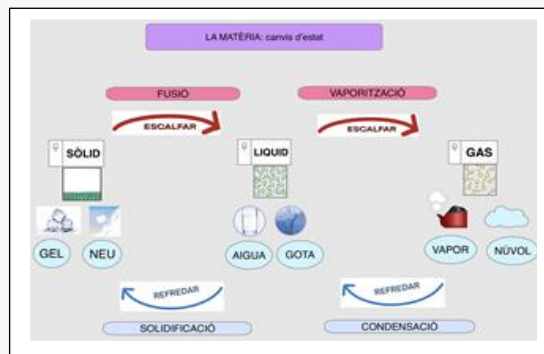
Què he dit? De qui he parlat? Què has de fer?...

Ex: "Els treballs **previstos** per al proper mes queden **ajornats** fins que us torni a avisar, **excepte** els que ja els tinguin molt avançats":

Professor: *Ja has fet el treball sobre.... ?
L'has començat a fer?
Doncs no el facis de moment.
Jo t'avisaré i et diré quin dia l'has de presentar.
M'ho pots repetir? Què has de fer?*

ORIENTACIONS

- Complementar les explicacions orals amb **suport visual**. Els ajuts visuals poden reduir la càrrega de memòria i reduir les demandes de processament ràpid.
 - Imatges dels conceptes que es treballin. Pot ser útil fer servir la metodologia del “**Pensament visual**”, que fa servir dibuixos i diagrames per representar idees, conceptes, fluxos de processos i relacions. <https://dichoamano.com/blog/>
 - Elaboració de làmines i pòsters per facilitar la comprensió i la retenció de la informació:

- Revisar el **vocabulari** que es fa servir en les explicacions o instruccions. Poden aparèixer paraules d'ús poc freqüent o ambigües que interferiran en la comprensió del missatge. Es poden buscar sinònims que enllacin aquest vocabulari amb un de més familiar.

Ex: “Les precipitacions a la primavera són freqüents.”

PRECIPITACIÓ: caiguda d'aigua. (pluja, neu...)

A la primavera plou sovint

- Repetir la informació clau de cada tema. L'infant amb TEL necessita **escoltar i usar moltes vegades** una paraula nova per aprendre-la. Pot ser útil:
 - Elaborar un diccionari personalitzat amb les paraules (escriptura + imatge) més importants de cada tema i definides amb les seves paraules.

*Un infant sense dificultats en el llenguatge pot aprendre una paraula nova amb 12 exposicions de mitjana, en canvi els infants amb TEL requereixen **36 exposicions** per aprendre-la.*

Extret d'un estudi de Storkel *et al.*, 2017

ORIENTACIONS

Expressió oral:

- ② En les exposicions davant del grup és recomanable:
 - Procurar fer-li preguntes quan preveiem que podrà respondre-les. Evitar que improvisi respostes.
 - **Avançar-li** allò que se li preguntarà.
 - **Donar-li temps** per pensar què dirà i com ho dirà.
 - Preparar l'exposició amb **més temps** i amb **més ajut**.
 - Preparar **guions o esquemes** molt ordenats i amb frases curtes. Fer servir la juxtaposició d'oracions en comptes de la subordinació.

- ② En les dificultats d'**evocació lèxica**, l'ajudem::
 - Iniciant la primera síl·laba de la paraula. (facilitadors fonològics)

Ex: Tema de Coneixement del Medi Natural (S. 11 anys)
Docent: Saps les parts de la cèl·lula?
Alumne: Sí. Membrana, e... e... nucli i... **sa... sa... za... za..** abans m'ho sabia!
D: Comença per **ci...**
A: **Citoplasma!**

 - Preguntant per a què serveix, quina forma té, on es troba... (facilitadors semàntics)

 - Iniciant una frase que li activi la paraula.

Ex: Un alumne en una explicació es queda parat perquè no pot accedir a la paraula "groc". *Ajuda:* El sol és de color... La va activar al moment.

 - Ajudant a deduir la resposta mitjançant preguntes que li creïn un conflicte cognitiu.

Ex: Activitat en què ha d'anomenar aliments dolços (N. 11 anys)
Docent: què vol dir dolç?
Alumne: que té suc.
D: el caramel és dolç?
A: sí
D: té suc?
A: no
D: dolç vol dir que té suc?
A: no, és un **sabor**.

 - Demanant que dibuixi la paraula que no pot evocar.

ORIENTACIONS

En relació amb el llenguatge escrit:

Comprensió lectora:

- Revisar i adaptar l'**extensió** i **complexitat** dels textos. Valorar la possibilitat de:
 - Eliminar informació secundària.
 - Presentar textos o enunciats amb frases simples. Evitar les frases complexes, especialment les que continguin pronoms amb diversos referents.
 - Aclarir el significat de paraules buscant sinònims més accessibles per a l'alumne, per ajudar-lo a adquirir el nou vocabulari.
Ex: triturar = fer trossos
 - Ressaltar amb colors les paraules clau de l'enunciat (relacionar, associar, subratllar, classificar...) i explicar-ne el significat.
- Revisar i adaptar les preguntes de comprensió de textos escrits.
 - Dividir els enunciats que contenen més d'una pregunta o consigna.
 - Llegir-li la pregunta posant èmfasi en la partícula interrogativa (qui?, què? quan? on?...). Sovint presenten confusió en aquestes preguntes, sobretot si van precedides de preposició.
 - Canviar l'ordre de la pregunta, els ajuda més que estigui al final de la frase.
Ex: en comptes de "qui ha pagat les entrades?", millor "les entrades, qui les ha pagat?"
 - Pot ser útil que tinguin a mà targetes que l'ajudin a identificar les preguntes.

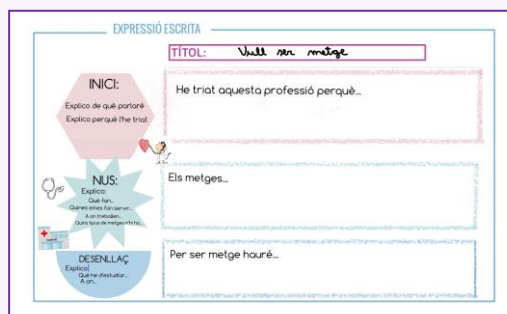

- Tenir en compte la dificultat per **inferir** informació. Caldrà ajudar-lo a identificar les paraules del text que són clau (pistes) per deduir la informació que no apareix en el text.
Ex: "Aviat serà la tardor i la família ha decidit fer una sortida per buscar bolets"
Pregunta: "A quina època de l'any passa el que explica el text?"
- Reduir la quantitat de llibres per trimestre. Valorar la possibilitat d'usar llibres adaptats: Associació Lectura Fàcil: www.lecturafacil.net
- Ajudarà fer servir la metodologia de la **lectura guiada**, encara que els textos siguin adaptats. http://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/lectura/impulslectura/materialsformacio/llegirperaprendre/documents/L_a_lectura_guiada_primaria.pdf

ORIENTACIONS

Expressió escrita:

- ☉ Permetre que redacti amb frases simples juxtaposades.
- ☉ En textos lliures l'ajudarà tenir un suport per organitzar què vol expressar. Va bé fer servir **organitzadors visuals**:

- ☉ Complementar el text escrit amb una explicació oral. La dificultat per recordar paraules (sobretot les poc freqüents) i per usar les paraules funció (pronoms, preposicions, connectors...) sovint queden reflectides en el text escrit. Amb un acompanyament oral se'l pot ajudar a reorganitzar el text.
- ☉ Valorar els errors ortogràfics en relació amb les dificultats del llenguatge oral:
 - No penalitzar paraules amb errors fonològics, ja que poden ser la transcripció de la paraula tal com la diuen. És més convenient marcar la paraula i demanar-ne la reescriptura dictant-la.
Ex: poden escriure “fadira” per ferida
 - Fer servir targetes amb les normes ortogràfiques que se li demanen. L'entrada visual és un suport extra per consolidar l'ortografia.
- ☉ Ajudar a extreure la informació rellevant d'un text.

L'alumnat amb TEL en un context **multilingüe** presenta dificultat en cada una de les llengües en què interacciona. Però “aprendre més d'una llengua no dificulta el seu desenvolupament més enllà de les dificultats que ja té, perquè poden adquirir competència funcional dins dels límits de la seva alteració.”

S. Nieva. Orientaciones para la intervención logopédica con niños bilingües (2015)

En relació amb l'avaluació

“L'avaluació dels aprenentatges presenta bàsicament dues funcions: una de caràcter **social de selecció i classificació**, però també d'orientació de l'alumnat. Una altra, de caràcter pedagògic, de **regulació del procés d'ensenyament aprenentatge**, és a dir, de reconeixement dels canvis que s'han d'anar introduint en aquest procés per tal que cadascun dels alumnes aprengui d'una forma significativa.”

J. Jorba i E. Casellas (1996)

L'alumnat amb TEL necessitarà que les activitats d'avaluació es programin amb les mateixes adaptacions fetes durant el procés d'ensenyament i aprenentatge (tenint en compte les orientacions abans esmentades). Pot ser útil:

- ④ Donar més importància als procediments d'aprenentatge que ha seguit l'alumne que al resultat d'una activitat d'avaluació.
- ④ Oferir els continguts que ha d'aprendre amb guions estructurats per facilitar la comprensió i l'estudi.
- ④ Preveure activitats d'avaluació amb diferent grau de complexitat o amb un format diferent de l'emprat per al grup-classe. Pot ser útil:
 - Evitar preguntes obertes amb respostes redactades. Se'n surten millor responent a través d'activitats de relacionar, associar, completar...
 - Activitats amb poc text escrit acompanyat d'imatges i amb preguntes curtes i clares.
- ④ Revisar els enunciats:
 - Evitar frases llargues o complexes.
 - Aclarir paraules categorials. Ex: “Relaciona les següents **magnituds** (temps, velocitat, posició...) amb la seva **unitat del sistema internacional** (metres, segons...)”.
 - Ressaltar i explicar el significat de les paraules referides a conceptes lingüístics de temps, ordre o espai.
Ex: “Escriu els números que hi ha **entre** el 350 i el 365.”
- ④ Analitzar conjuntament amb l'alumne les errades en les activitats d'avaluació. Aquesta acció pot ajudar a identificar si els errors són per les dificultats de llenguatge, per manca d'estudi o de revisió.
- ④ Oferir una **segona oportunitat**. Quan el resultat de l'activitat d'avaluació no és positiu, demanar-li que ho expliqui oralment, fent preguntes, per comprovar el grau d'assoliment dels continguts.

En relació amb l'autoestima i la relació social

“Tots som genis. Però si jutges un peix per la seva habilitat per enfilem-se als arbres, viurà tota la seva vida pensant que és un inútil.” (Albert Einstein)

L'alumne amb trastorn de llenguatge acumula força fracassos en l'intent per comprendre i expressar-se. Per tant, és prioritari vetllar pel seu desenvolupament emocional i social, intentant:

- Compartir amb l'alumne el coneixement del trastorn. Fer-lo conscient de les dificultats i de les estratègies que el poden ajudar. Potenciar-li l'actitud activa de preguntar quan no entén una paraula, consigna de treball o informació.
- Afavorir que tingui **oportunitats d'èxit** potenciant les activitats en les quals ressaltin les seves bones aptituds com poden ser el dibuix, l'esport...
- Reforçament positiu dels seus èxits o intents de millora, reforçar la seva seguretat i autoestima. També fer-li notar que valorem el seu **esforç**, ja que no sempre es veu traduït en **èxit**.
- Tenir en compte les seves limitacions, però sense sobreprotecció. Trobar l'equilibri entre **l'ajut i l'exigència**.
- Facilitar la seva participació en el grup. El professor pot ser un bon model per als companys, mantenint una actitud d'espera que l'ajudi a pensar allò que vol dir i com ho ha de dir.
- Afavorir oportunitats de relació amb els companys tant en les activitats de l'aula com en els moments d'esbarjo.
- Ajudar-lo en la resolució de conflictes. Pot ser útil la dramatització de la situació, ja que es fan servir frases més curtes, un lèxic més concret i es pot ordenar la seqüència dels fets. Ajudar-lo a posar paraules a les seves **emocions**.
- Tenir **altes expectatives** en relació a l'adquisició d'aprenentatges i a la millora de les seves competències. Posar la mirada en les fortaleses per treure'n profit i impulsar l'aprenentatge.
- Treballar amb el grup el respecte per la **diversitat**. Entendre el trastorn dins de la variabilitat funcional del grup.

“**PROYECTO PATIOS**” de l'escola Palomeras Bajas (Madrid) per a la inclusió de l'alumnat amb dificultats en la comunicació i en la socialització:

https://www.youtube.com/watch?v=xm0_eOTv9WQ

I ELLS... QUÈ EN DIUEN?

Les persones amb TEL van prenent consciència de les seves dificultats de mica en mica, a mesura que van madurant i s'adonen que alguna cosa no funciona bé quan es comuniquen. És un procés llarg en què van desenvolupant la seva autoimatge en un context ple d'errades, reformulacions i obliats. Si estem atents a les seves conductes verbals i no verbals podem saber com manifesten aquestes dificultats.

Hem trobat significatiu exposar alguns dels seus comentaris sorgits en moments de treball o de conversa en els quals s'han adonat que es produïa una ruptura en la comunicació. Són reproduccions tal com ells les han expressat.

Quan les paraules s'entesten a sortir alterades:

Michael 10 anys

Explicant una pel·lícula que ha vist, s'entrebanca en unes paraules: [envanado] x envenenado i [paresió] x desaparecido. Es posa nerviós perquè fa diversos intents i fracassa. Diu:

¡Es que son palabras malvadas !

Andrea 9 anys

Després de 5 segons intentant recuperar una paraula, vol explicar que li passa sovint. Però en aquesta explicació també la traeixen les paraules. Sort que està molt entrenada a adonar-se a temps que s'està equivocant:

No penso les paraigü... ai, les paraules!

Núria 10 anys

Molt conscient de l'expressió de l'interlocutor mentre ella explica un esdeveniment que ha viscut, comenta:

Me estoy liando. Me lo sé, pero sé que lo voy a decir mal.

I ELLS... QUÈ EN DIUEN?

Quan no comprenen:

Víctor 9 anys

Treballant la comprensió oral de frases complexes. Després de tres intents diu:

Quan em dius una paraula i després dius una altra paraula a sobre, esa paraula me obliido la primera.

Juan Manuel 10 anys

Ès molt hàbil per dissimular les dificultats de comprensió, que són més greus que les d'expressió. En diverses ocasions ho manifesta amb aquest argument:

Lo entiendo cuando me lo explicas, pero cuando me voy a dormir se me olvida, ¿será una enfermedad?

Samuel 10 anys

Sortint de l'aula de ciències camí de l'aula de logopèdia, s'atura i diu:

S.- Estic sord.
L.- Perquè ho dius?
S.- Perquè no entenc la Montse. (és la seva tutora)

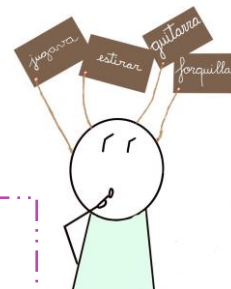
La tutora els estava explicant les instruccions per fer un experiment.

Oriol 9 anys

Treballant la reformulació del que ell diu, perquè no s'entén, la logopeda li demana si ho pot repetir més lentament. Ell es posa nerviós i diu:

¡Tú no entiendes mi idioma y yo no entiendo el tuyo!

I ELLS... QUÈ EN DIUEN?

Quan “s’escapen” les paraules:

Alejandro 10 anys

Explica de manera molt clara la dificultat que té per activar les paraules que necessita en una exposició oral.

¡Se me olvidan las palabras!

Judith 9 anys

Després de diversos intents per explicar un tema de Coneixement del Medi, s’adona que s’ha d’aturar contínuament perquè hi ha paraules que no pot evocar. Li diu al seu logopeda:

Las palabras se me escapan. Se pone todo oscuro.

Bianca 9 anys

Durant una conversa amb la logopeda, s’encalla en una paraula. Ho intenta però no la pot recuperar i diu:

No me sale de la boca. Esta dentro mi cabeza.

Núria 10 anys

La Núria portava sis cursos d’atenció logopèdica i sempre havia tingut molta dificultat per recuperar paraules. Sovint parlàvem d’aquest fet i havia manifestat en moltes ocasions que les paraules se li escapaven del cap; fins que un dia va preguntar:

A on se'n van les paraules?

BIBLIOGRAFIA

- Aguado, G. (1999): *Trastorno específico del lenguaje. Retraso del lenguaje y disfasia*. Málaga, Aljibe.
- Aguado, G., Coloma, A., Martínez, E., Mendoza, E., Montes, A., Navarro, R., et al. (2015). *Documento de consenso elaborado por el comité de expertos en TEL sobre el diagnóstico del trastorno*. Revista de Logopedia, Foniatría y Audiología., 35, 147---184.
- Aguilar-Mediavilla E, i altres. *Del trastorn específic del llenguatge (TEL) al trastorn del desenvolupament del llenguatge (TDL): un canvi de concepció sobre els trastorns del llenguatge*. Article: <https://revistes.ub.edu/index.php/LSC/article/view/28431/29489>
- Andreu Barrachina, Ll., Aguado, G., Cardona, M.C. i Sanz-Torrent, M. (2013): *El trastorno específico del lenguaje. Diagnóstico e intervención*. Barcelona, UOC.
- Bishop DVM (2014) *Diez preguntas sobre terminología para niños con problemas de lenguaje inexplicables*. Int J Lang Comm Disord 49: 381–415. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1460-6984.12101>
- Cárdenas Gajardo, L. (2004): “*Conciencia Fonológica y Desarrollo del Conocimiento del Lenguaje escrito en niños con Trastorno Específico del Lenguaje Expresivo*”. Universidad de Chile facultad de medicina, escuela de fonoaudiología. Article.
- Celdrán, M.I. i Zamorano, F. (2012): *Dificultades de la adquisición de la lectoescritura y otros aprendizajes*.
- Mendoza, E (Ponència 2011): *Identificación y diagnóstico temprano del niño con TEL*.
- Mendoza, E. (2001): *Trastorno específico del lenguaje (TEL)*. Madrid, Pirámide.
- Mendoza, E. (2017): *Trastorno específico del lenguaje (TEL). Avances en el estudio de un trastorno invisible*. Madrid, Pirámide.
- Monfort, M. i Juárez A.(1993): *El niño que habla. El lenguaje oral en el preescolar*. Madrid, CEPE.
- Monfort, M. i Juárez A.(1993): *Los niños disfásicos. Descripción y tratamiento*. Madrid, CEPE.
- Muñoz-López, J i Carballo-García, G (2005): *Alteraciones lingüísticas en el trastorno específico del lenguaje*, Revista de Neurología.
- Nieva, S (2015). “Orientaciones para la intervención logopédica con niños bilingües”. *Revista de Investigación en Logopedia* 2 71-111 <http://revistalogopedia.uclm.es>
- Pérez, E. (2013): *Diagnóstico e intervención en las dificultades evolutivas del lenguaje oral*. Barcelona, Lebón
- Serra, M., Serrat E., Solé R., Bel A. i Aparici M. (2000): *La adquisición del lenguaje*. Barcelona, Ariel.
- Departament d'Ensenyament. De l'escola inclusiva al sistema inclusiu. <https://educacio.gencat.cat/ca/departament/publicacions/colleccions/inclusio/escola-inclusiva/>
- Departament d'Ensenyament. L'ús del llenguatge a l'escola. <http://ensenyament.gencat.cat/ca/departament/publicacions/monografies/us-llenguatge-escola/>

Recursos didàctics

- Departament d'Ensenyament. *Dossiers didàctics d'impuls a la lectura*:
 - *L'adquisició de vocabulari: estratègies i organitzadors*.
http://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/lectura/impulslectura/materialsformacio/llegirperaprendre/documents/Adquisicio_vocabulari.pdf
 - *La lectura guiada Una proposta didàctica per treballar el procés lector a CM i CS*
http://xtec.gencat.cat/web/.content/projectes/lectura/impulslectura/materialsformacio/llegirperaprendre/documents/La_lectura_guiada_primaria.pdf
- Estopà Bagot, Rosa *Jugant a definir la ciència*. Universitat Pompeu Fabra. Article
<https://mail.google.com/mail/u/1/?tab=om#inbox?projector=1>
- Disseny Universal per a l'Aprenentatge. *Recursos per l'atenció a la diversitat i NEE*:
<http://xtec.gencat.cat/ca/recursos/dnee/dua/>
- Associació Lectura fàcil: www.lecturafacil.net
- Generador de fitxes interactives: <https://es.liveworksheets.com/>
- Webs de pensament visual (Visual Thinking):
 - *Recursos de Geografia, Història i Història de l'Art*
<https://rpuiqserversocials.com/2018/10/07/com-treballar-el-pensament-visual-dins-laula-i-amb-els-alumnes/>
 - *Formació sobre el pensament visual*:
<https://www.pensamientovisual.es/>
<https://dichoamano.com/>
- Sistema de comunicació augmentativa. *Soy visual*: <https://www.soyvisual.org/>
- Centre Aragonès per a la Comunicació Augmentativa i Alternativa - ARASAAC:
<https://arasaac.org/>

Contes sobre el TEL

- Asociación Trastorno Específico de Lenguaje de Madrid (ATELMA): *Tenemos TEL*
- De Prada, Elisabeth (2015): *Harry Peter*. Madrid. Personal
- Flores López, Olga (2014): *La historia de Graciela*. Madrid, Pulga y garrapata.
- Fernández Márquez, Miriam (2017): *Las palabras también juegan al escondite*. Circulo Rojo

Enllaços

- Associació Catalana de Pares i Mares de Nens i Nenes amb TEL:
<http://www.atelca.es/>

- Associació Trastorn Específic del Llenguatge de Madrid:
<http://www.atelma.es/>

- Associació Trastorn Específic del Llenguatge de Balears:
<http://www.atelba.es/>

- Associació Valenciana de Padres de Niños con Trastornos Específicos del Lenguaje
<http://www.dcam.upv.es/avatel/avatel.htm>

- Associació del Trastorn Específic del Llenguatge d'Asturies:
<https://telasturias.es>

- Sensibilització sobre el Trastorn del Desenvolupament del Llenguatge.
<https://radld.org/>